

Проблеми на виктимизацията

Живка Военкинова

Abstract: Problems of victimization: *Discusses problems of victimization, as in Bulgaria and in other countries. Presents the ideas and opinions of spetsialnisti working on the problem. Are proposed orientations for deviktimizatsiya victims of violence.*

Key words: *victimization, victims of violence, children, students.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът за виктимизацията в настоящия момент е изключително важен, както за България така и за останалите страни от Европейския съюз поради факта, че престъпността заема все повече пространства и заедно с това се увеличават жертвите от насилие. Преживелите насилие са както мъже, жени така и деца като възрастта на засегнатите е различна, от най- ранна детска възраст до стари хора. Жертвите на насилие са на всякъде , както в най-големите градове, така и в най-малките и отдалечени населени места. Жертви на насилие се срещат и в местата за лишаване от свобода, в различните институции, дори и в детските градини.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Проблемите на жертвите на насилие се разглеждат, както от виктомологията и криминологията, така и от редица други науки - психология, педагогика, социална педагогика, социология, медицина и др.

Виктомологията е наука за жертвите на престъпления, а нейният предмет е ролята на самата жертва в извършването на престъплението.

С терминът виктимност се обозначава съвкупността от свойства и качества на личността, която в условията на конфликтна ситуация повишава риска определено лице да стане жертва на престъпление [1, с.1].

Терминът виктимизация има латински произход /victima-жертва/, което е процес или краен резултат на превръщане на личността в жертва от престъпно посегателство [9]. Съществува теоретична постановка според, която човекът, който е претърпял някакво престъпление има някои особености, които подпомагат процеса на причинявана на вреда. Тази постановка в повечето случаи търпи критиката на специалистите и се обозначава с понятието „обвинение на жертвата“. В голяма част от виктомологичните теории за процесът на виктимизация се говори, че тя възниква в момента на извършване на престъплението. Счита се, че виктимизацията протича на два етапа. Първичната виктимизация /първи етап/ е взаимодействието, което се осъществява между жертвата и престъплението по време на самото престъпление и последствията от него. Вторият етап е реакцията, която има жертвата на престъплението, как тя се самовъзприема след това, как реагира и предприема ли някакви макар и формални мерки срещу престъпника. Третият етап включва възможните взаимодействия на жертвата с близки, приятели и с представители на органите на реда, от които ако тя пожелае може да потърси съдействие. Ако се окаже, че ефектът от взаимодействието е негативен, тогава специалистите считат, че това е повторна виктимизация, допълнителна, която произтича от първичната.

Повторната виктимизация се бележи с термина „обвинение на жертвата“ и тя може да е в резултат на неуместно изказване, отношение или поведение на:

- родители;
- приятели;
- медици;
- специалисти работещи по случая;
- органи на реда;
- служители на съдебната система и др. [9].

В резултат на повторната виктимизация жертвите не желаят да сътрудничат за разкриване на престъплението, най-често стават безразлични към всичко, което се случва около тях.

По проблемите на виктимизацията работят специалисти като П. Калчев, Д. Колева, И. Парушева, Ю. Бояджиева, В. Вучков, Д. Русева, Т.Шипунова, Н. Клецина, Е. Фомина и др.

Д. Колева и И. Парушева разглеждат някои аспекти на виктимизацията на децата в България.

„От гледна точка на социалната работа, „случай“ се отваря за всяко дете, за което социалните работници за закрила на детето преценят, че има нужда от закрила. Това става след обстойно проучване и оценка на подадения сигнал. Анализите показват, че около три от всеки пет подадени сигнала стават „случай“, по които социалните работници работят” [3, с.2].

Авторът отчита, че семейното насилие над децата е водещо като за него е характерно физическото насилие. Децата, които се отглеждат в институции са жертва на сексуално и физическо насилие, а за училището е характерно физическото насилие.

И. Пушкарлова [4, с.20-22] обобщавайки своите наблюдения на престъпления над деца прави следните изводи:

- за престъпленията и децата жертви на насилие има достатъчно информация и с нея разполагат държавните органи;
- различните статистически методи, чрез които се изследват жертвите на насилие имат относително висока съвместимост на данните;
- силно изразена пропорционална връзка между всички показатели като всеки отделен показател измерва самостоятелен елемент срещу престъпността над децата;

- задължително е съчетаното използване на показателите, което да гарантира съгласуваност в действията на всички институции, които се занимават с противодействието на престъпността [4, с.20-21].

Д. Русева [5, с.22] в изследванията си за насилие над деца в България насочва вниманието към деца жертви на сексуално насилие. Според автора рисковите групи за виктимизация са малолетните и непълнолетните момичета. Пониженият родителски контрол или лишаването от родителски грижи и не посещаването на училище повишава риска от виктимизация. В рисковата група попадат деца от мултикултурна и много бедна страна, злоупотребяващите с алкохол и наркотици. Отчита се, че големите градове са местата, където най-често се извършва сексуално насилие [9, с.31].

Авторът посочва, че децата отглеждани в институции са жертви на насилие в домовете, в които ги отглеждат, в училищата, където учат като основното впечатление е, че основно средства за общуване е насилието [9, с.35].

Обществените системи извършват изследвания свързани с насилието на деца и те са следните:

- „Партньорство на полицията и медиите за превенция на престъпността“;
- Изследване на системата на наказателно правораздаване при изслушването на деца непосредствено пострадали или свидетели на престъпление;
- Изследване за чувствителност на системата за установяване, регистриране и съобщаване на случаи на насилие над деца в България [9, с.36].

П. Калчев [2, с.25-26] разглеждайки въпросът за социална подкрепа сочи, че е необходимо балансирано да се разглеждат както позитивните, така и негативните /виктомологията/ аспекти на социалния опит.

„Уязвимостта на жертвата и тежестта на виктимизацията не могат да се определят адекватни извън контекста на получаваната социална подкрепа. От друга страна, дори и при отсъствие на негативно третиране /виктимизация/, липсата на социална подкрепа /пренебрегването/ от връстниците крие риск от отрицателни последици. Оценката на позитивния аспект на опита е предпоставка и на планиране на ефективна интервенция” [2, с.25-26].

И. Фурманов [6, с.1] разглежда виктимизацията като физическа, вербална и социална. От гледна точка на друг човек тя може да бъде пряка или косвена. Откритото нападение, причиняването на вреда чрез физически действия или заплахата за такива действия определят рамката на пряката виктимизация и поради това тя се подразделя на вербална и физическа агресия. Като социална виктимизация много често се определя косвената виктимизация, защото включва манипулативни, които са скрити, насочени към управлението на социалната среда на друг човек. Тя включва отношение, чрез целенасочени манипулации и деструктивни действия, които нанасят сериозни щети върху социалния статус на жертвата и взаимоотношенията и с другите хора. Много често социалната виктимизация се разглежда като социална агресия и тя е относително скоро идентифициран тип социална виктимизация.

„Жертви на социална агресия - това са децата, връстниците, на които използват междуличностните взаимоотношения като средство да ги управляват или да нанесат вреда и загуба. По-конкретно социалната виктимизация предполага преднамерени опити да се унизи чувството за собствено достойнство на другия човек, да се понижи неговият социален статус, да се разрушат близки отношения с помощта на и чрез социалната изолация и отхвърляне, разпространение на сплетни от негативен характер, манипулация на дружбата. С други думи социалната виктимизация лишава жертвата да удовлетвори своята собствена потребности в социалното приемане, дружбата, близостта, в сферата на взаимоотношенията с обкръжаващите го. Поради това социалната агресия често се квалифицира като най-пагубният тип виктимизация от страна на връстниците, защото лишава учениците от важни за социализацията отношения и преживявания [6, с.1].

В много райони на света има ярко изразена виктимизация в училищата като тенденциите в това отношение са следните:

- по-рядко се подлагат на издевателства учениците от средните училища;
- учениците от началните училища са по-често жертви на насилие и агресия;
- момчетата в сравнение с момчетата по-рядко са жертви на насилие и агресия.

Тактиките за предотвратяване или избягване на насилие с възрастта се усъвършенстват от учениците и това в известна степен ги предпазва от виктимизация, а понякога с нарастване с възрастта физическата агресия се заменя с вербална агресия и виктимизацията става по-скрита и не може да бъде достатъчно добре оценена от изследователите.

Известно е, че на виктимизация са подложени не само деца и ученици, но тя съществува и при студентите.

И. Шапирова [8,с.420] в изследванията си за сексуалната виктимизация на младежите-студенти пише, че с терминът виктимизация се отбелязва процесът и резултатът от престъпление, което превръща човека в жертва на престъплението.

„Сексуалната виктимизация се разбира като процес и резултат от престъпление посягащо на половата неприкосновеност. Подразбира се, че сексуалната виктимизация – това е процес и резултат не толкова от престъпното деяние /изнасилване и опит в изнасилване/, но и всяка проява на насилие в сексуалната

сфера /например нежелано преследване и натрапчиво внимание, непристойни или заплашващи телефонни позвънявания или sms- съобщения и др." [8, с.420]

Според автора жените по-често са виктимизирани от мъжете и те са в по-незашитено положение.

Т. Шапирова [8, с.430] прави следните изводи:

- сексуалната виктимизация, както при момичетата така и при момчетата е широко разпространена в студентските среди;

- най-често студентите са потърпевши от лека и средна степен на виктимизация;

-при студентите съществува повишен риск от повторна сексуална виктимизация, защото за тях са характерни някои личностни характеристики на виктимна предразположеност, които се съчетават с повишена виктомогенна ситуация /употреба на алкохол или наркотици, посещения на купони, т.е. събиране на студенти с цел забавления и танци/ и др.

Е. Фомина [7, с.1] посочва, че студентите с ограничени здравословни възможности са най-уязвимите от гледна точка на виктомологията, защото атипичността на техните психофизиологични свойства създава особени социално-психологически условия за развитие и живот.

Авторът предлага ориентир за девиктимизация на студенти с ограничени здравословни възможности и те са следните:

- снижаване нивото на тревожност;
- преодоляване на комплекса за непълноценност;
- отказ от непродуктивни защитни стратегии;
- развитие на комуникативни навици, формиране на адекватни комуникативни установки, психологическа суверенност;
- конструктивно поведение и общуване утвърждаващо тяхната индивидуалност;
- формиране на умение за адекватно оценяване на жизнени ситуации;
- развитие на гъвкавост и самостоятелност при разрешаване на задачи;
- преодоляване на безпомощността и зависимостта от обкръжаващите;
- формиране на способности за позитивно самовъзприемане и на живота като цяло;
- свеждане до минимум чувството за страх и негативни преживявания [7, с.3].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От разгледаните по-горе проблеми става ясно, че и студентите не са пощадени и те са често жертви на насилие. Виктимизацията при тях съществува, както в различни степени така и е разнообразна по вид. Целта на настоящото проучване беше да направим теоретичен анализ на състоянието на проблема в науката като се предвижда на по-следващ етап да проведем теоретико-емпирично изследване със студентите и да приучим, както причините за виктимизацията така и на точно какви престъпления най-често те са жертви. Личните ни наблюдения и разговори със студентите ни дават основание да приемем, че някои от тях са претърпели сериозни насилия, но от гордост, страх или срам не са склонни да споделят преживяното преди дори, когато има съвсем явни белези от наранявания. Обикновено отговарят със сведен поглед „ударих се без да искам“, „паднах“, „подхлъзнах се“ и други подобни.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Габеров, И. и кол, Български енциклопедичен речник, В. Търново, 2001.

[2] Калчев, П., Скала за агресия и виктимизация от връстниците. Ръководство за потребителя, С., 2012.

[3] Калева, Д., Анализ на статистическите данни за насилието срещу деца в България, Виктимизация на деца в България- някои аспекти, С., 2010.

[4] Пушкарова, И., Наблюденията върху децата: Някои изводи, Виктимизация на деца в България- някои аспекти, С., 2010.

[5] Русева, Д., Изследвания на насилието над деца в България за периода 1999-2009г, Виктимизация на деца в България- някои аспекти, С., 2010.

[6] Фурманов, И., Виктимизация школьникова со стороний однокласников, в-к БДУ. Сер. 3, 2011, N 3.

[7] Фомина, Е., Виктимизация и демиктивизация студентов с ограничонными возможностями здоровья в современных условиях образовательных условиях, Журнал „Класическая и специальная психология, 2012, N4.

[8] Шапирова, Т., Сексуальная виктимизация студенческой молодежи: Гендерный аспект, в-к СПбГУ, сер.12, 2011, вий. 4.

[9] [ru.wikipedia.org/wiki/ Виктимизация](http://ru.wikipedia.org/wiki/Виктимизация).

За контакти:

Доц. д-р Живка Военкинава, Катедра “Социална педагогика”, Шуменски университет “Епископ Константин Преславски”, тел.: 0898854155, e-mail: jivkavo@abv.bg